

Dawid Tirijaki

Tradycje paschalne Karaimów na Krymie

Almanach Karaimski 1, 33-40

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tradycje paschalne Karaimów na Krymie¹

DAWID TIRIJAKI

Różnorodność przekonań religijnych świadczy o tym, że duchowa przynależność do tego bądź innego wyznania nie jest w stanie zaspokoić potrzeb całej ludzkości. Społeczeństwo, naród, pojedynczy człowiek wybierają własną – jawiącą im się jako prawdziwą – drogę do Boga. Nie jest ważne, jak wielu podąża tą drogą: setki milionów czy zaledwie tysiące – podążanie za większością nie oznacza wcale postępowania właściwego. Religijność jest kategorią moralną, niepoddającą się porównaniom ilościowym bądź jakościowym – ona jest lub jej nie ma.

Wiara może pojawić się jedynie z duchowej potrzeby. I jeżeli religię karaimską, która uformowała się przeszło dwanaście wieków temu, obecnie wyznaje tylko kilka tysięcy osób, znaczy to, że nie zadawała ich duchowa treść innych wyznań.

Karaimizm (karaizm) jako religijna doktryna pojawił się w Babilonii w VIII w., jednak jego początki sięgają swoimi korzeniami pierwszych stuleci n.e. Wyznawcy tej religii nazywani są karaimami, a nazwa wiary w połączeniu z miejscem występowania jej wyznawców wskazuje ich pochodzenie etniczne. Tak, na przykład, kairsy czy damasceńscy karaimi to po części etniczni Arabowie, jerozolimscy – Żydzi. W Rosji i na Ukrainie żyją karaimi-Słowianie. W tym artykule mowa będzie o karaimach pochodzenia turkijskiego.

Podstawę religijno-moralnych zasad wyznania karaimskiego stanowią księgi Pisma Świętego Starego Testamentu. Celem wyznawców jest służenie Bogu i miłość bliźniego, zadaniem – zachowanie biblijnej czystości Prawa. Karaimi

¹Krymscy Karaimi – nieliczny naród pochodzenia turkijskiego. Formowanie etnosu, na który złożyły się połączone wspólną wiarą plemiona pochodzenia turkijskiego, wchodzące w skład chazarskiego Kaganatu i ludność autochtoniczna, zachodziło w VIII-X w. n.e. na Krymie. Rodzimy język Karaimów – karaimski – zaliczany jest do kipczackiej grupy języków tureckich. Nieodwracalny proces migracji doprowadził do ukształtowania się miejsc zwartego zasiedlenia Karaimów w Galicji (XIII w.), na Litwie (XIV w.) i w Polsce (XIX w.). Największa liczebność Karaimów odnotowana została w 1914 r. i wynosiła 14.000 osób. Obecnie szacuje się, że na całym świecie żyje nie więcej niż 2000 Karaimów pochodzenia i ich potomków.

uważają, że Prawo Boże jest kompletne i nie wymaga żadnych korekt; należy po prostu stosować się do nakazów, a nie przystosowywać je [do doraźnych potrzeb]. Dlatego też Karaimi nie uznają za święte tekstów Nowego Testamentu, Talmudu i Koranu². W obrzędowości religijnej Karaimów można zauważyć zbieżność z innymi religiami monoteistycznymi, jednak to absolutnie nie świadczy o zapożyczeniach – u Karaimów każda czynność mająca religijne znaczenie znajduje swoją podstawę w Piśmie³.

Niezmienność religijnej tradycji karaimizmu nie zezwala na wprowadzanie zmian i uzupełnień w księgach Pisma Świętego. U podstaw tego leżą słowa proroka Mojżesza: «*Nic nie dodacie do tego, co ja wam nakazuję, i nic z tego nie odejmiecie, zachowując nakazy Pana, Boga waszego, które na was nakładam*»⁴. W przeciągu dwunastu wieków od powstania karaimizmu nie pojawiło się ani jedno święto, ani jeden post, który nie miałby potwierdzenia w Piśmie. Posty u Karaimów wiążą się ze zburzeniem Pierwszej Świątyni⁵. Dom modlitwy traktowany jest przez nich jak miejsce święte, z wynikającymi z Pisma wymaganiami: rytualna czystość, obmycie, zdjęcie obuwia, izolacja kobiet w określone dni.

Ważnym elementem religijnego wychowania Karaimów jest czytanie i zgłębianie Pisma w języku oryginału – biblijnym (starohebrajskim), którego – według obrazowego porównania prawosławnego świętego G. Pawskiego – «*Niebiańska Istota użyła jako narzędzia dla Swojego słowa*»⁶. Jest to podyktowane koniecznością jak najwierniejszego zrozumienia (w odróżnieniu od tłumaczonych tekstów Pisma Świętego) i wypełnienia bożych nakazów.

Stanu duchownego u Karaimów nie ma, duchowym pasterzem może zostać każdy mężczyzna, znany ze swojej pobożności i biegłości w sprawach wiary i obrządku. Pojmowanie istoty rzeczy polega na samodzielnym studiowaniu Prawa, dlatego u Karaimów nie występują pośrednicy między Bogiem a ludźmi. Zgodnie z karaimskim nauczaniem wiary, żaden religijny autorytet nie może «narzucić» swojego rozumienia Prawa.

W przedrewolucyjnej Rosji wyznanie karaimskie było uznane za niezależną religię. Do dowodu tożsamości w rubryce wyznanie wpisywano: *karaimskie*⁷.

²Tradycja karaimska wypracowała właściwy sobie stosunek do Chrystusa i Mahometa. Karaimi uznają Chrystusa za męża prawego i bogobojnego, który wcale nie pragnął wywyższenia lub zostania prorokiem; Mahomet zaś – zgodnie z przekonaniem Karaimów – zesłany był przez Najwyższego, by odwrócić Arabów od pogaństwa.

³Na przykład, obowiązek zdejmowania obuwia przed wejściem do świątyni znajduje swoje uzasadnienie w Ks. Wyjścia, 3, 5; natomiast pozwolenie na spożywanie potraw mięsnych z mlecznymi – w Ks. Rodzaju, 18, 8.

⁴Ks. Rodzaju, 4, 2.

⁵W Piśmie nie ma wzmianki o zburzeniu Drugiej Świątyni, dlatego Karaimi nie odnotowują dat związanych z tym wydarzeniem. Z tego samego względu (brak wzmianki w Piśmie) Karaimi nie uznają takich świąt jak *Chanuka*, *Lag ba-Omer*, *Tu bi-Szwat* i innych, istniejących w tradycji żydowskiej.

⁶G. Pawskij *Kratkaja ewrejskaja grammatika dlâ obučaûsihsâ Svâšennomu âzyku v Duhovnyh Učilišah*. Moskwa, 1822.

Na Krymie Karaimi stanowili silną, osobną, etniczno-religijną społeczność, wnoszącą turkijski element w rozumienie biblijnych nakazów. Narodowe powiedzenie krymskich Karaimów mówi: «obyczaj to połowa wiary»⁸. Dlatego obyczaj przodków, nakazujący wiernie przestrzegać biblijnej czystości Prawa, uzupełniają tradycje związane z turkijskimi korzeniami Karaimów. W aspekcie religijnym przejawiają się one w przekładach Pisma Świętego na rodzimy język krymskich Karaimów, z wyraźnie zachowaną warstwą starotureckiej leksyki i wszechtureckim imieniem boga *Tengri*⁹, motywach religijnych pieśni, żeńskich imionach, nazwach świąt, miesięcy, dni tygodnia, kalendarzu, zwyczaju upiększania ornamentem przasników itd.

Biblia¹⁰ wyznacza trzy wielkie święta: *Chydzý tymbyłtarnyn* – Święto Przasników, *Chydzý aftatarnyn* – Pięćdziesiątnica i *Chydzý ałaczyłtarnyn* – Święto Płonów lub Święto Urodzaju. Łącznie nazywane są one *Ŭcz kurta*¹¹, a każde z nich odpowiada określonej fazie rolnego cyklu: żniwom jęczmienia, żniwom pszenicy, jesiennemu zbiorowi płodów (dla szerokości geograficznej Ziemi Świętej). Nazwy tych świąt często stosowane są łącznie ze słowem *hag*, którego znaczenie jest bardzo bliskie arabskiemu *hadż* – pokłon świętości (świętyni), obchodzenie w krąg. W te dni świąteczne wszyscy mężczyźni mają obowiązek odwiedzić karaimską świątynię – *kienesę*.

Święto *Piesach* wiąże się z wyjściem Izraelitów z Egiptu, który w biblijnym kontekście symbolizuje niewolę fizyczną i duchową. Rodzi się zasadnicze pytanie: dlaczego Karaimi krymscy, świadomi swego turkijskiego pochodzenia, zachowali i z taką żarliwością obchodzą święto nakazane narodowi izraelskiemu?

Jak wiadomo, *Izrael* to drugie imię biblijnego patriarchy Jakuba; jego 12 synów nazywa się synami Izraela, a ich potomków – plemionami Izraela. Dowolny przekład biblijnego tekstu ogranicza rozumienie słowa *Izrael* do obszaru przynależności etnicznej: każdy Izraelita jest tam potomkiem Jakuba – wnuka Żyda Abrahama. Jedynie język oryginału – starohebrajski – pomaga nam wyjaśnić znaczenie, sens i poprawne rozumienie słowa *Izrael*. Połączeniem wszystkich jego znaczeń będzie «istota porażająca, władca, śpiewająca pieśni, widząca Boga». Jako uzupełnienie można wskazać jeszcze jedno znaczenie: «Sprawiedliwy, Szczery Bóg» lub «Świątobliwy». Powiedziane wyżej pokazuje jasno, że podstawowy sens słowa *Izrael* wcale nie zawiera i nie odzwierciedla jakiegokolwiek cechy etnicznej, a ma jedynie znaczenie duchowe, tzn. do Izraelitów może siebie

⁷Ekspozat Eupatoryjskiego Muzeum Historii i Etnografii Krymskich Karaimów im. S.I. Kuszul.

⁸A. Dubiński, *Caraimica*, Warszawa, 1994.

⁹Tłumaczenie pełnego tekstu Pisma Świętego na język karaimski wydano w Eupatorii w 1841 r.

¹⁰Zbiór modlitw obrządku karaimskiego, cz. IV. Wilno, 1992 (w języku starohebrajskim).

¹¹Można przetłumaczyć jako «trzy razy nogami» – w te trzy święta należy odwiedzić świątynię.

zaliczyć dowolny naród Sprawiedliwego Boga. Tak właśnie pojmowali krymscy Karaimi znaczenie tego słowa, nazywając siebie narodem Izraela, synami Izraela, Izraelem, Izraelitami, a wiarę swoją – wiarą izraelicką, tj. wiarą w Prawego, Sprawiedliwego, Szczerego Boga. U krymskich Karaimów obserwuje się nie etniczną, lecz duchową genezę słowa Izrael. Wśród krymskich Karaimów nie pojawiało się imię męskie Izrael.

Nazwa biblijnego święta *Piesach* – u Karaimów krymskich, w brzmieniu tradycyjnym, *Pe-sach* – pochodzi od starohebrajskiego czasownika *pa-sach* – «mijać, przechodzić mimo», a także «zlitować się, wybawić». Tak więc dosłowne znaczenie wyrazu *Piesach* to wybawienie od zguby, uratowanie przed śmiercią oddanych Panu ludzi. Znakiem wyróżniającym domy, których mieszkańców nie powinien był tknąć przechodzący przez Egipt anioł śmierci, były próg i odrzwia skropione krwią baranka ofiarnego.

Uroczystości związane ze świętem *Piesach* uważane są przez krymskich Karaimów za najważniejsze. Święto to – zapewne jak żadne inne – odzwierciedla w przestrzeni religijnej turkijskie tradycje narodu. Nasylenie tekstu Starego Testamentu pierwiastkami etnicznymi oraz turkijska samoświadomość pozwoliły Karaimom przekroczyć ramy pojmowania tego święta w wąskich, narodowych kategoriach. Dla krymskich Karaimów *Piesach* to nie tylko ocalenie narodu Izraela od ciężkiej egipskiej niewoli, ale – przede wszystkim – bezgraniczna miłość i miłosierdzie Stwórcy, który ratuje całą ludzkość przed duchową niewolą (symboliczne postrzeganie Egiptu). [...]

Sobota poprzedzająca święto *Piesach* nazywana jest Wielką – i jest jedną z trzech wyróżnionych sobót w ciągu roku. W dniu tym, podczas porannego nabożeństwa w kienesie, czytane są modlitwy, w których sławi się Boga za Jego cuda i wybawienie z niewoli.

Święto *Piesach* (po karaimsku *Chydzy Tymbyłarnyn*) trwa 7 dni, od 15. do 21. dnia miesiąca Nisan i zawsze wypada na drugą połowę marca – pierwszą połowę kwietnia. Pierwszy dzień święta i ostatni uważane są za szczególnie uroczyste; w dni te zabroniona jest wszelka praca, z wyjątkiem przygotowania posiłków. W dni pośrednie, będące półświętecznymi, wolno wykonywać jedynie niezbędne prace.

Piesach to w życiu Karaimów wydarzenie znamienne, dlatego przygotowania do niej stanowiły nieodłączną część obrządku. Dokładne zaprowadzenie porządków w domu poprzedzało usunięcie wszelkiego zakwasu *chamiecz*, wszystkiego, co mogło być wykorzystane do zakwaszania. Pozostawienie niezmytych naczyń, pajęczyny, niepobielonych ścian, śmieci, nieoczyszczonych kamieni ulicznego bruku przynosiło wstyd. Jeśli *Piesach* wypadała w niedzielę, wszystkie te prace wykonywane były przed nastaniem soboty.

Przygotowania do świątecznej wieczerzy i domowe porządki stanowczo powinny być zakończone przed świątecznym wieczorem. Na krótko przed zachodem słońca Karaimi zbierali się w świątyni, dziedziniec której oświetlało wiele ogni. W karaimskim pojęciu świątynia to miejsce, gdzie rozmawia się i myśli tylko o Bogu, gdzie nic nie powinno przybywającym utrudniać przyjęcia modli-

tewnego nastroju. Dlatego rozdzielenie mężczyzn i kobiet zaobserwować można było nie tylko w samej świątyni, ale również w jej otoczeniu – zarówno dla jednych jak i drugich były oddzielne wejścia.

Przed rozpoczęciem wieczornej modlitwy w świątyni, z mową o znaczeniu święta *Piesach* i świątecznymi życzeniami zwracał się do przybyłych przewodniczący gminy – hazzan. W Eupatorii, duchowym centrum Karaimów w Rosji, ze słowami tymi występował hacham – głowa Karaimskiego Zarządu Duchownego¹².

W wieczór *Piesach* czytano podczas nabożeństwa dodatkowe modlitwy i teksty mówiące o święcie, a także specjalnie przygotowane słowa pochwalne.

Po zakończeniu wieczornego nabożeństwa w kienesie, uczestnicy – jeszcze przed nastaniem zmroku – rozchodzili się do domów, jako że jest to święto szczególnie rodzinne. Licznym domownikom, siedzącym za świątecznym stołem, głowa rodziny czytał opowieść o znaczeniu święta, a po zakończeniu czytania wznoszono modły błogosławiące chleb, wino i wszystkie potrawy.

Szczególnie świąteczny charakter miało poranne nabożeństwo, odprawiane w pierwszy i ostatni dzień Paschy. Oprócz czytania dodatkowych modlitw i religijnych śpiewów, w czasie nabożeństwa uroczyście zdejmowano z ołtarza pergaminowy zwój Tory – *Sefer Tora*, z której czytano wersy dotyczące świątecznego dnia. Do czytania *Sefer Tora* wzywane były osoby znane ze swojej pobożności i dobroczynności. Wysoko ceniono sobie szacunek okazywany przez karaimską społeczność.

W pośrednie dni świąteczne podczas nabożeństwa także czytano dodatkowe modlitwy. Przez cały tydzień widać było w karaimskich rodzinach nastrój podniosły.

Wśród potraw świątecznych obowiązkowo powinno się znajdować – upieczone na ogniu – mięso jagnięcia, praśny chleb i gorzkie zioła (warzywa). Nieodzowną obecność tych trzech potraw w świąteczny wieczór opisuje następujący werset: *«I będą jeść mięso onej nocy pieczone przy ogniu, z praśniki, z zioł gorzkimi będą go jeść»*¹³.

Świąteczny baranek ofiarny, w odróżnieniu od innych składanych ofiar opisanych w Torze, powinien być zjedzony w całości – z głową, nogami i wnętrznościami; nie należy zostawiać jego mięsa do rana. Zakłuty baranek – to ofiara za ocalenie. Zakwas w biblii jest często symbolem obłudy, nieczystości, rozpusty – dlatego praśny chleb oznacza czyste, nieskazitelne życie; takie, jakie wiedli praojcowie. Gorzkie zioła i warzywa – to znak pamięci o duchowych cierpieniach przodków w niewoli egipskiej.

¹²Hacham, chacham – w tłumaczeniu ze starohebrajskiego znaczy mądry, szczególnie, doświadczony. Karaimi nazywali tak znawców Pisma Świętego. Od 1837 r. uznawany mocą prawa za duchowego przywódcę Karaimów w Rosji. W latach 1929-1944 Karaimi na Litwie i w Polsce używali określenia «hachan», w miejsce tradycyjnego «hacham». Stosowanie terminu «hachan» w odniesieniu do krymskich Karaimów jest nieuzasadnione.

¹³Ks. Wyjścia, 12, 8.

Stół świąteczny odznaczał się obfitością. Potrawy dodatkowe – uzupełniające obowiązkowe mięso jagnięcia, gorzkie zioła i przaśny chleb – odzwierciedlały lokalne tradycje i normy, zgodne z zasadami religijnymi. Na Krymie podawano do stołu wino, owczą bryndzę, zieleninę, oliwki, soloną i smażoną rybę, pieczone kurze jaja, masło, szczawiową babkę z mięsem, babkę ziemniaczaną i inne potrawy, przygotowanie których nie naruszało tradycji święta *Piesach*.

Główną potrawą świątecznego stołu i symbolem całego świątecznego tygodnia były przaśne pieczone placki – *tymbył*¹⁴. Dla przygotowania i wypieku przaśników każda karaimska rodzina miała specjalnie do tego przeznaczone i oddzielnie przechowywane naczynie. Łącznie z towarzyszącymi przyborami kuchennymi – *sawut-saban* – używane tylko raz w roku, w czasie Paschy, a pozostały czas przechowywane na strychu lub w zamykanej na zamek ściennej szafie – *dołan*. Przed użyciem naczynie to starannie czyszczono i myto.

Piec *tymbył* mogły tylko te kobiety, które były «czyste» – w rytualnym znaczeniu – w przeddzień święta oraz w czasie jego trwania. W przeciwnym razie nie tylko nie dopuszczano ich do przygotowywania potraw, ale także w czasie swojego «oczyszczenia» przebywały w oddzielnym pomieszczeniu – jakkolwiek kontakt z nimi był zabroniony. Jeśli w jakichś niedużych rodzinach kobiety nie mogły się zająć przygotowaniem przaśnego chleba, to do pracy tej wynajmowano mężczyzn, jednak i ich kontrolowano pod względem higieny. Takie surowe wymagania, przy wypieku przaśnego chleba, tłumaczono u Karaimów surowymi zasadami przestrzegania rytualnej czystości.

Tymbył pieczono z lepszego gatunku mąki pszennej – *symyt*¹⁵. Składniki były bardzo proste – mąka i woda. Czasem do zagniecenia ciasta zamiast wody używano mleka, jednak łączenie różnych płynów było kategorycznie zabronione, tak samo jak dodawanie soli. Na starannie oczyszczonych i wymytych drewnianych deskach ugniatano miękkie ciasto. Do dzielenia przygotowanego ciasta na porcje używano tylko drewnianego noża. Poza świętami noży takich nie używano – były one przeznaczone wyłącznie do przygotowywania przaśnego chleba. Żeby zapobiec pęcznieniu *tymbyłu* w czasie pieczenia, przed włożeniem do pieca był on nakłuwany drewnianymi, ostrymi patyczkami. Pieczono *tymbył* w metalowych piekarnikach domowych pieców, a w przeszłości – w specjalnych piecach – *tanbyrach*.

Szczególnie interesująco przedstawia się sprawa nadawania formy przaśnemu chlebowi. Niecodzienny wygląd świątecznych placków, niespotykany u innych narodów, wyklucza prawdopodobieństwo zapożyczenia technologii ich przygotowywania. Chociaż tradycja wypieku przaśników opiera się na historycznym materiale biblijnym, wyglądem *tymbył* zupełnie nie przypomina żydowskiej macy.

¹⁴Tymbył – tak w rodzimym języku krymskich Karaimów nazywane są biblijne przaśniki [...]. Niekiedy zamiast słowa *tymbył* stosuje się wyrażenie *bajram ötmeğ* - «chleb świąteczny».

¹⁵W przeszłości, a w niektórych karaimskich skupiskach także obecnie, wypiekano przaśniki z mąki jęczmiennej, kierując się słowami modlitwy: «Błogostawionyś Ty, Odwieczny, Boże nasz, stwórco wszechświata, wywodzący z ziemi chleb ubogich. Amen».

Tymbył obowiązkowo musi być kształtu okrągłego (średnica do 25 cm). Grubość jego waha się od 1,5 do 2 mm. Na całym obwodzie, przy pomocy kciuka i palca wskazującego, robi się odciski, dzięki którym upodobniano jest do symbolicznego promienistego słońca. Na tym nie koniec upiększania przaśnego chleba. Każda gospodyni miała możliwość popisania się własną fantazją w tworzeniu ornamentu: przy pomocy drewnianych grzebyków – *ornek tarahy* – metodą lekkiego wciskania tworzą na powierzchni *tymbyłu* symetryczne przedziałki, układające się w geometryczny rysunek. Nanoszenie ornamentalnych wzorów miało również praktyczne znaczenie: dzięki odciśniętemu w cieście grzebykowi upieczony *tymbył* wygodnie było łamać na kawałki.

W kolekcji eupatoryjskiego muzeum krajoznawczego zachowały się różnorodne rodzaje grzebyków, przeznaczonych do wyciskania ornamentu na przaśnym chlebie. Pełniejsza kolekcja *ornek tarahy* zebrana jest w Muzeum Historii i Etnografii Krymskich Karaimów im. S. I. Kuszul przy eupatoryjskiej kienesie¹⁶. W ekspozycji muzeum znajdują się również makiety *tymbyłu* z geometrycznym ornamentem. Wszystkie wchodzące w skład kolekcji grzebyki różnią się kształtem, jednak łączy je cecha wspólna – wykonane są z drewna, a krawędź jest zębata (czasem dwie krawędzie). Z reguły, żeby wygodnie było naciskać palcem, dwustronne grzebyki zwężają się w środku i mają odgięty występ. Grzebyki jednostronne posiadają u góry niewielki występ-rączkę ułatwiającą pracę. Każda karaimska rodzina miała swój zestaw grzebyków i posługiwała się nimi jedynie w dni święta *Piesach*. [...]

Upieczony w przeddzień *Piesach*, a także w trzecim i siódmym dniu świątecznego tygodnia (jeśli dni te nie wypadały w sobotę), przaśny chleb układano w stos i zawijano w czysty ręcznik lub dużą serwetkę. *Tymbył* – miękki lub lekko stwardniały – był codziennym chlebem przez cały świąteczny tydzień. W ciągu siedmiu dni krymskich Karaimów obowiązywał bezwzględny zakaz wypiekania i trzymania w domu innych niż *tymbył* gatunków chleba.

W świąteczny tydzień oprócz *tymbyłu* wypiekano także cienkie, okrągłe, przaśne placuszki – *kaburtyk*. Przygotowywano je z ciasta zamieszonego gęściej i – w odróżnieniu od *tymbyłu* – ornamentem nie upiększano, natomiast wykańczano powierzchnię miedzianym ostrzem, często wykonanym w kształcie kogucika. W tygodniu świątecznym *kaburtyk* wykorzystywano do przygotowania pierwszych i drugich dań. Połamany na drobne kawałeczki i ułożony na talerzu z pierwszym daniem, *kaburtyk* zastępował makarony i inne wyroby mączne. Do przygotowania drugich dań i mącznych wypieków był mielony bądź tłuczony w moździerzu, a potem przesiewany przez sito. Z otrzymanej w ten sposób «mąki» wypiekano – głównie – słodkie potrawy: ciasteczka, pierogi, torty, placuszki.

¹⁶Muzeum Historii i Etnografii Krymskich Karaimów im. S.I. Kuszul powstało w 1996 r. Mieści się ono w budynku dawnej karaimskiej szkoły religijnej przy eupatoryjskiej kienesie. Ekspozycję tworzą przedmioty kultury materialnej i duchowej krymskich Karaimów, począwszy od XVI w.

Niestety, trzeba stwierdzić, że w wielu karaimskich rodzinach tradycje święta *Piesach* albo zanikają, albo utracone zostały całkowicie. Nieliczni wierzący krymscy Karaimi to osoby przeważnie w podeszłym wieku, dla których problem stanowi nawet przygotowanie praśnego chleba, nie mówiąc już o innych przedsięwzięciach związanych ze świętem. Nietradycyjne rozwiązanie tego problemu znaleźli Karaimi z Eupatorii: w przeddzień święta, w kawiarni «Karaman», znajdującej się w budynku karaimskiej dobroczynnej stołówki na terenie kompleksu karaimskich kienes, wypiekany jest w dużej ilości *tymbył*, rozdawany przybyłym po zakończeniu wieczornej modlitwy. Podczas całego świątecznego tygodnia *tymbył* wydawany jest zarówno Karaimom, jak i gościom kawiarni.

Na zakończenie chciałoby się wymienić niektóre osobliwości karaimskich tradycji, związane z obchodzeniem święta Paschy.

Piesach obchodzą Karaimi w dowolnym dniu tygodnia, na jaki przypada początek święta.

W niedzielę tygodnia święta *Piesach* zaczyna się odliczanie 7 tygodni (49 dni) – dzień ten nazywany jest *Omer*. W 50-tym dniu odliczania, wypadającym zawsze w niedzielę, Karaimi obchodzą święto *Szawuot* (Pięćdziesiątnica)¹⁷. Jeżeli pierwszy dzień święta *Piesach* wypada w niedzielę, to w tym dniu rozpoczyna się odliczanie *Omer*.

Jeżeli pierwszy dzień *Piesach* wypadał na zakończenie soboty (w dniu świętym zabronione było sprzątanie domostwa i przygotowywanie posiłków), to w piątek Karaimi piekli specjalne placki, po których praktycznie nie zostawały okruszki – *kömeč*. W takim przypadku święto nazywano *Kö Piesach* – *Piesach* z plackiem.

Pojęcie «kwaśne» obejmuje u Karaimów wszystko, co przygotowane zostało z 6 gatunków zbóż (pszenicy i gryki, jęczmienia i prosa, ryżu i owsa) z naruszeniem tradycji: czas od momentu zmieszania mąki tych zbóż z wodą do rozpoczęcia pieczenia praśników nie powinien przekroczyć 15 minut (nie może się rozpocząć fermentacja), zagniatając ciasto nie wolno używać ciepłej wody, soli, cukru i innych składników przyspieszających fermentację.

Świąteczne praśniki krymskich Karaimów różnią się kształtem od tymbyłu Karaimów z Litwy i Galicji. U tych ostatnich ma on postać cienkich, okrągłych, pozbawionych ornamentu placków o średnicy około 15 cm¹⁸.

Tłumaczył z j. rosyjskiego Konstanty Pilecki.

¹⁷W wydanej w 2004 r. przez ДОЛЯ książce Г.С. Ялпачика «21 урок караимского языка (крымский диалект)», na str. 119-120 zamieszczono materiał dotyczący karaimskiego kalendarza. Powiedziano tam, że karaimska Pięćdziesiątnica (*Szawuot*) «Odpowiada prawosławnym Zielonym Świątkom». W rzeczywistości karaimska tradycja religijna nie zawiera nawet najmniejszej aluzji do trynitarności – można tu zaobserwować zamianę znaczeń «przypada na» i «odpowiada» [w oryg.: *совпадают и соответствием* (przyp. tłum)].

¹⁸Tymbyły halickie bywały także zdobione deseniem z dziurek (red.).